

Doc. dr. Šefik Kurdić

BUHARIJIN I MUSLIMOV SAHIH I NJIHOVE KARAKTERISTIKE

Sažetak

Izuzetno memoriranje, precizni kriteriji u prihvatanju i prenošenju hadisa i, nadasve, suptilna pobožnost i bogobožnost ove dvojice najvećih muhaddisa u historiji, učinili su njihove dvije zbirke najpoznatijim i najpriznatijim među svim hadiskim djelima. Konsenzus je islamskih učenjaka da su njihove zbirke hadisa, poznate kao sahihi, najautentičnije knjige, nakon Časnog Kur'ana, na planeti Zemlji.

Upravo su njihovi precizni kriteriji, koje su uspostavili u ovim najautentičnijim hadiskim zbirkama, predstavljali neprobojni bedem slabim i apokrifnim predajama i njihovom infiltriranju u hadisku znanost i tradiciju muslimana.

Otuda se nije čuditi što su ove dvije zbirke bile predmetom najbrižljivijeg čuvanja, najpreciznijeg analiziranja i najčešćeg korištenja od strane intelektualnih krugova, ali i običnih ljudi kroz historiju. Dovoljno je napomenuti da je od Imama Buharija njegov Sahih slušalo i učilo napamet 90.000 ljudi, što će reći da je sam Buhari imao više studenata nego svi univerziteti u Bosni i Hercegovini, a to na najbolji način ilustrira vrijednost i respekt ovih djela!

* * *

Pojava Buharije i Muslima u trećem hidžretskom stoljeću dala je novi impuls hadisu i hadiskoj znanosti. Njihova krajnja preciznost i posebna odvažnost da sačine hadiske zbirke, koje će eliminirati svaku vrstu slabosti u hadiskim predajama, učinila je da je ovo vrijeme, u kome su njih dvojica živjeli, s pravom nazvano *zlatnim dobom hadiske znanosti*. Njihovi kriteriji su postali, to je

sasvim uočljivo, paradigma svim ostalim učenjacima koji su se bavili ovom znanosti nakon njih.

Ovaj tekst predstavlja samo mali doprinos osvjetljavanju njihovih briljantnih autentičnih hadiskih zbirki i iznosi samo neke njihove karakteristike.

BUHARIJIN SAHIH

Džami'u-s-Sahih Buharijino je najznačajnije djelo i ujedno najznačajnije hadisko djelo u historiji islama uopće. To je prva zbirka nastala, isključivo, od vjerodostojnih hadisa. Nijedno hadisko djelo prije *Sahiha* nije bilo do kraja pouzdano, jer je u svakom od njih bilo i autentičnih i nepouzdanih predaja. To je prvo djelo koje je svaki musliman mogao čitati bez imalo bojazni da će naići na slabu ili apokrifnu predaju.

Brojni muhaddisi tvrde da su dva slučaja motivirala imama Buharija da napiše to svoje kapitalno djelo:

1- Prijedlog njegovog učitelja i velikog hadiskog stručnjaka Ishak ibn Rahevejha, koji je na skupu hadiskih učenjaka, kojem je prisustvovao i imam Buhari, rekao: *Kako bi bilo da neko od vas napiše jednu sažetu zbirku hadisa u kojoj bi sabrao isključivo autentične predaje!*¹ To se dojmilo imami Buhariji koji se odlučio na tako zahtjevan poduhvat, te tako nastaje *Sahih*, koji donosi ugled i respekt kod svih pripadnika ummeta Muhammeda, s.a.v.s.

2- San imama Buharija, kada je sanjao da stoji pred Allahovim Poslanikom, s.a.v.s., sa lepezom u ruci, štiteći i braneći ga. Tumači snova protumačili su da on, ustvari, treba da brani Poslanikov, s.a.v.s, hadis od podvala i laži. Kažu da je to bio podsticaj da počne pisati navedenu zbirku.²

Inače, to djelo imam Buhari počeo je pisati u Medini, gradu Allahovog Poslanika, s.a.v.s, nastavio u Mekki, onda u Basri i, konačno, završio u rodnoj Buhari.³

Nijedan hadis nije zapisao a da prethodno nije precizno izučio, detaljno provjerio njegove prenosioce, okupao se i klanjao dva rekjata namaza, kao što bilježi njegov učenik El-Firebri u

¹ Ez-Zehabi, *Sijeru e'alami-n-nubela'*, 12/401 i Šefik Kurdić, *Velikani hadiskih znanosti*, str. 139.

² Ibnu-l-Imad, *Šezeratu-z-zeheb*, 3/253.

³ Vidi: dr. El-Husejni Hašim, *Imam Buhari muhaddisen ve fekihen*, str. 88-89.

predaji u kojoj imam Buhari ističe: *Nijedan hadis nisam uvrstio u svoj Sahih a da se prethodno nisam okupao i klanjao dva rekjata!*⁴

Zbirka je izabrana iz 600.000 hadisa, a pisana je punih 16 godina, kako i sam Buhari ističe u jednoj predaji: *Izabrao sam Sahih iz 600.000 hadisa. Pisao sam ga 16 godina i učinio sam ga dokazom između mene i Uzvišenog Allaha!*⁵

Nakon završetka tog djela imam Buhari ga daje na recenziju najvećim hadiskim kritičarima tog vremena Ahmed b. Hanbelu, Jahja b. Me'inu i Ali b. el-Mediniju, koji su djelo ocijenili izuzetno vrijednim i imali primjedbe za samo četiri hadisa.⁶

Treba napomenuti da Buhari, kako tvrdi Hatib el-Bagdadi, nije uvrstio sve vjerodostojne predaje u to djelo, plašeći se glomaznosti i želeći olakšati ljudima pristup hadisima Allahovog poslanika, s.a.v.s.⁷ On je u svoj *Sahih* uvrštavao samo najpouzdanije od pouzdanih predaja i time ga uspio izdići iznad svih hadiskih djela napisanih i prije i poslije njega.

Uvjeti za izbor hadisa

S obzirom da imam Buhari nigdje nije ostavio pisani trag o uvjetima kojih se pridržavao pri sastavljanju svog *Sahiha*, učenjaci su, analizirajući hadise koje sadrži zbirka, željeli utvrditi te uvjete. Tako su mnogi iz samog naziva zbirke uspjeli dati traženi odgovor. Naime, oni su iz potpunog imena: *El-Džami'u-s-sahihu-l-musnedu-l-muhtesaru min ehadisi Resulillahi ve sunenihi ve ejjamihi* odgonetnuli da je imam Buhari pri pisanju tog djela postavio sebi četiri temeljna uvjeta.⁸

1. Na osnovu prve riječi u nazivu djela *el-džami'u*, koja ima značenje *univerzalnog, sveobuhvatnog*, zaključili su da je imam Buhari želio uvrstiti hadise koji se odnose na cjelokupan život muslimana, pa je, radi toga, navodio hadise o imanu, ibadetu, nauci, bračnom, nasljednom i kaznenom pravu, Poslanikovim, s.a.v.s, fizičkim i moralnim karakteristikama, džihadu i ostalim životnim pitanjima ne želim se ograničiti samo na fikhska pitanja kao što su uradili pojedini sakupljači hadiskih zbirki.

⁴ El-Kasimi, *Hajatu-l-Buhari*, str. 29.

⁵ Isti izvor, str. 29.

⁶ Isti izvor, str. 30.

⁷ Hatib el-Bagdadi, *Tarihu Bagdad*, 2/8-9.

⁸ Vidi opširnije: dr. El-Husejni Hašim, *Imam Buhari muhaddisen ve fekihen*, str. 89-91. i dr. M. U. El-Hatib, *Usulu-l-hadisi*, str. 328-329.

2. Na osnovu druge riječi *es-sahih* ustanovili su da je u to svoje djelo želio sabrati isključivo autentične hadise, želio se razlikovati od svojih prethodnika, koji su u svoje zbirke uvrštavali i autentične i slabe predaje. On je, tako, od 600.000 hadisa uvrstio samo one koji najviše zadovoljavaju precizne kriterijume autentičnosti!

3. Na osnovu treće riječi *el-musnedu* shvatili su da je želio sabrati samo one hadise sa potpunim senedima, iako smatraju da u tome nije baš bio previše dosljedan, s obzirom da je uvrstio jedan broj mu'allek i munkati' - predaja.

4. Na osnovu četvrte riječi *el-muhtesaru* razumjeli su da je htio sačiniti sažetu zbirku hadisa. To su potkrijepili njegovom izjavom u kojoj kaže: *U svoj sam Džami'u-s-sahih uvrstio isključivo vjerodostojne hadise, ali je takvih hadisa daleko više ostalo neuvrštenih, jer sam se pobojavao da djelo ne bude preopširno!*⁹

Inače, što se tiče uvjeta pri sastavljanju tog djela, zanimljivo je mišljenje koje je iznio hafiz Ebu Bekr el-Hazimi. On kaže: *Uvjeti za sahih su: 1 - da sened bude spojen, 2 - da ravija bude musliman, 3 - da bude iskren, 4 - da nije poznat po obmanama, 5 - da nije poznat po greškama, 6 - da je opisan svojstvima adaleta, 7 - da je precizan, 8 - da dobro zapamti ono što čuje, 9 - da je zdravog rasuđivanja, 10 - da malo sumnja (u ono što pamti), i 11 - da je ispravne akide/vjerovanja.*¹⁰

Značajno je napomenuti da je pri izboru hadisa bio veoma strog i precizan, što se najbolje primjećuje u slučaju mu'an'an-predaja. Imam Buhari nije prihvatio ni jednu takvu predaju, bez obzira na pouzdanost i preciznost prenosilaca, sve dok nije ustanovio da je svaki prenosilac, pored toga što je vremenski dočekaio svoga prethodnika, susreo se sa njim i direktno od njega čuo hadis. Po tome se imam Buhari eksplicite razlikuje od imama Muslima i drugih muhaddisa, koji uvjetuju samo da su dvojica prenosilaca bili suvremenici, ne uvjetujući da su hadis čuli jedan od drugog jer to ukazuje na činjenicu da je postojala prilika da se sretnu.

⁹ Tarihu Bagdad, 2/9; El-Kasimi, *Hajatu-l-Buhari*, str. 31 i El-Kasimi, *Kavaidu-t-tahdis*, str. 85.

¹⁰ El-Kasimi, *Hajatu-l-Buhari*, str. 30.

Broj hadisa

Džami'u-s-sahih sadrži ukupno 9.082 hadisa. Od tog broja 7.397 je muttesil-predaja, računajući i hadise koji su ponovljeni više puta. Međutim, bez ponovljenih, *Sahih* sadrži 2.761, a po nekima, 2.602 muttesil-predaje. Pored hadisa, koji imaju spojen lanac prenosilaca, u tom djelu bilježi se 1.341 mu'allek-hadis i 344 mutabe'a-predaje.¹¹

Te brojke ne odnose se na mevkuf-predaje, vezane za govor ashaba, niti na maktu'- predaje, koje tretiraju govor i izjave tabi'ina.

Klasifikacija hadisa

Imam Buhari svoj *Sahih* podijelio je na 97 poglavlja/kitaba, poglavlja je podijelio na manje dijelove/babove, kojih ima 3.730, a po nekima 3.450.¹²

Poglavlja je klasificirao prema fikhskim temama, tako da je svoju zbirku započeo poglavljem o početku Objave, zatim o imanu, nastavio poglavljem o znanju, čišćenju, abdestu, gusulu, menstruaciji, tejemmumu, namazu, džumi, dženazi, zekjatu, hadždžu, postu itd., da bi djelo završio poglavljem o tevhidu/monoteizmu.

Ne samo da je izuzetno dobro poznao hadis, već i u samom citiranju teksta i lanca prenosilaca hadisa i njegovoj klasifikaciji po poglavljima jasno se primjećuje i njegova genijalna oštromnost u fikhskom promišljanju. Uz to, pored hadisa, on navodi i brojne izjave ashaba i tabi'ina i, tako, na nov i sasvim argumentiran način pokazuje svoju genijalnu sklonost i prema islamskom pravu.¹³

Nakon analiziranja njegovih šerijatsko-pravnih rješenja, stiče se dojam da je imam Buhari, uz to što je bio hadiski genije, bio i izuzetan mudžtehid, koji je na temelju hadisa i izreka ashaba i tabi'ina donosio sopstvena rješenja u fikhskoj oblasti.¹⁴

¹¹ Vidi: dr. El-Umeri, *Buhusun fi tarihi-s-sunneti-l-mušerrefeti*, str. 320.

¹² M. Karalić, *Imam Buharija i njegov Džami'u-s-sahih*, *Islamska misao*, br. 8, 1982. god. str. 22.

¹³ Zanimljivo bi bilo pogledati studiju dr. Hašima o imamu Buhariju kao muhaddisu i islamskom pravniku i na taj način ispravno sagledati njegovu sretnu sintezu između te dvije oblasti.

¹⁴ Neophodno je pogledati poglavlje o tome da li je imam Buhari pripadao posebnom mezhebu i koliko je on sam bio mudžtehid u navedenoj studiji dr. Hašima, str. 167-174.

Imam Nevevi, u prilog tome, zaključuje da Buhariji nije bilo premca u istančanosti u izvlačenju fikhskih zaključaka iz određenih hadisa.¹⁵ Tako se s pravom može reći da njegov *Sahih* ne predstavlja samo vrhunsko hadisko, nego i vrhunsko šerijatsko-pravno djelo, a uz to je i svojevrsan komentar hadisa koje ta zbirka sadrži.

Kritika hadisa i prenosilaca u *Sahihu*

Hadiski kritičari su uvijek savjesno i sasvim preciznim mjerilima provjeravali svako hadisko djelo. Posebna pažnja bila je pridavana baš navedenom djelu. Bez obzira na brižljivu pažnju samog Buharije i precizne kriterije koje je koristio u pisanju tog djela, hadiski kritičari su, imali primjedbi.

Primjedbe su se odnosile na nešto manje od 80 hadisa, a kritički su se osvrnuli i na 80 ravija u *Sahihu*. Kada je u pitanju, naprimjer, *Sahih* imama Muslima, kritički su se osvrnuli na 130 hadisa i kritikovali 160 ravija.¹⁶

Neki, poput Ibn Dževzija, idu dotle da čak jedan hadis iz njegovog *Sahiha* smatraju apokrifnim, što su kasnija istraživanja i precizna provjeravanja Sujutija, a posebno Ibn Hadžera el-Askalanija opovrgla i argumentirano ustanovila da nema u tom djelu nijedne slabe predaje, a o apokrifnoj da se i ne govori.¹⁷

Djela u vezi sa *Sahihom*

Nijedno djelo, izuzev Kur'ana, nije bilo u žiži interesiranja učenjaka svih profila, kao što je ta zbirka autentičnih hadisa. To će nam najbolje ilustrirati zasebno djelo Muhammeda Isama el-Hasenija u kome je spomenuo djela nastala kao rezultat svestranog izučavanja *Džami'u-s-sahiha*. On navodi 375 knjiga koje tretiraju to djelo, bilo da se radi o komentarima, ili skraćenim verzijama tog djela. Uz to, uz naziv djela, donosi biografiju autora i najosnovnije podatke o svakom od tih djela.¹⁸

¹⁵ Vidi: dr. Nuruddin Itr, *El-Imam et-Tirmizi ve-l-muvazenetu bejne džami'ih* i *ve bejne-s-sahihajni*, str. 34.

¹⁶ Vidi: dr. El-Umeri, cit. djelo, str. 319.

¹⁷ Usporedi: M. Karalić, cit. članak, str. 22.

¹⁸ Vidi: Muhammed el-Husejni, *Ithafu-l-kari bi ma'rifeti džuhudi ve e'amali-l-ulemai ala Sahihi-l-Buhari*. Djelo sadrži 511 stranica.

Komentari

Veliki broj hadiskih stručnjaka komentirao je Buharijin Sahih. Samo u IV hidžretskom stoljeću, naprimjer, to je učinilo 12 velikih hafiza hadisa, među kojima su bili Ibn el-Ahrem (umro 344.), Ibn Adijj (umro 365.), Ed-Darekutni (umro 385.), El-Hattabi (umro 388.) i drugi. Znatan broj znamenitih hadiskih stručnjaka komentirao je tu hadisku zbirku od njenog nastanka do današnjih dana, pa se može slobodno reći da brojni komentari usmjereni na njegovo djelo predstavljaju svojevrsnu hadisku enciklopediju!

Ipak, svojom ozbiljnošću, preciznošću i korisnošću ističu se tri komentara koji se danas najviše i upotrebljavaju u naučnim krugovima. To su:

- 1 - *Fethu-l-Bari*, Ibn Hadžera el-Askalanija (umro 852.),
- 2 - *Umdetu-l-kari*, Bedruddina el-Ajnija (umro 855.) i
- 3 - *Iršadu-s-sari*, Ahmeda el-Kastalanija (umro 922. god.)¹⁹

Mustahredži

To su djela u kojima su autori naveli iste hadise koji se nalaze u *Sahihu*, ali sa savim drugim senedima, što je zbirku učinilo još argumentiranijom. Veliki broj takvih djela napisan je u prošlosti. Izdvojićemo najpoznatije:

- *Mustahredž*, Ebu Bekra el-Isma'ilija (umro 371.),
- *Mustahredž*, Ebu Nu'ajma el-Asbehanija (umro 430.),
- *Mustahredž*, Ebu Bekra el-Berkanija (umro 425.),
- *Mustahredž*, Ebu Zerra el-Herevija, (umro 434.)²⁰

Mustedrek - zbirke

To su djela u kojima su autori naveli hadise koji ispunjavaju uvjete imama Buharija u odabiranju hadisa, ali ih on nije uvrstio u svoj *Sahih*. Najpoznatije zbirke te vrste su:

- *Mustedrek*, Hakima en-Nejsaburija (umro 405.),
- *Mustedrek*, Ed-Darekutnija (umro 385.) i
- *Mustedrek*, Ebu Zerra el-Herevija (umro 434.)²¹

¹⁹ Dr. Abdurrahman Itr, *Me'alimu-sunneti-n-nebevijje*, str. 204-205 i dr. Subhi es-Salih, *Ulumu-l-hadis*, str. 397.

²⁰ Vidi: *Ithafu-l-kari*, str. 14-16. Usporedi: M. Karalić, cit. članak, str. 25.

²¹ Vidi: *Ithafu-l-kari*, str. 13-14.

Atrafi

To su djela u kojima su hadiski stručnjaci spomenuli samo određene dijelove hadisa na temelju kojih se može pronaći kompletan hadis. Poznata su, između brojnih, sljedeća djela:

- *Atrafu-s-sahihajn*, Ebu Mes'uda ed-Dimiškija (umro 401.),
- *Atrafu-s-sahihajn*, Ebu Nu'ajma el-Asbehanija (umro 430.),
- *Atrafu-s-sahihajn*, Ibn Hadžera el-Askalanija (umro 852.).²²

Sulasijati

Ovdje se radi o hadisima u čijim se senedima između Buharije i Poslanika, s.a.v.s, nalaze samo trojica prenosilaca. Njegova zbirka sadrži 22 takva hadisa. Hadiski stručnjaci posebno su se osvrnuli na spomenute hadise, tako da je nastalo oko desetak značajnih djela u kojima se navedeni hadisi komentiraju. Najznačajnija su:

- *Šerhu sulasijati-l-Buhari*, El-Bermavi (umro 831.),
- *Šerhu sulasijati-l-Buhari*, Er-Rumi (umro 939.) i
- *Ta'liku ala sulasijati-l-Buhari*, Ali el-Kari (1014.).²³

Medžmu'ati

To su djela u kojima su objedinjeni hadisi iz više zbirki. Uglavnom, to je sinteza dva Sahiha - Buharijinog i Muslimovog. Takvih dijela ima mnogo a najpoznatija su:

- *El-Džem'u bejne-s-sahihajn*, Ebu Bekra el-Dževzeki (umro 388.),
- *El-Džem'u bejne-s-sahihajn*, El-Humejdi (umro 488.) i
- *El-Džem'u bejne-s-sahihajn*, El-Munziri.²⁴

Skraćene verzije

Brojni su autori skratili njegov *Sahih* i ostavili samo one hadise koji se ne ponavljaju. Najpoznatije skraćene verzije ove zbirke su:

- *Muhtesar*, Džemaluddin el-Kurtubi (umro 656.),
- *Muhtesar*, Bedruddin el-Halebi (umro 789.) i
- *Muhtesar*, Husejn ez-Zebidi (umro 893.).²⁵

²² Vidi: Isto djelo, str. 16.

²³ Vidi: Isto djelo, str. 16-23.

²⁴ Vidi: Isto djelo, str.23-25.

²⁵ Vidi: El-Huli, *Tarihu fununi-l-hadisi-n-nebevi*, str. 81.

Na te i druge skraćene verzije napisani su, također, brojni komentari.

Bošnjaci i Buharijin *Sahih*

Bošnjaci su, također, pridavali važnost tom najautentičnijem hadiskom djelu. Ovo se ogledalo u usmenom i pisanom prevođenju tog djela na naš jezik i njegovo komentiranje od strane naše uleme.

U prvim godinama austrougarske okupacije *Sahih* imama Buharija na naš jezik usmeno javno prevodi prvi reis-ul-ulema u BiH, Mustafa Hilmi-ef. Omerović, petkom u Gazi Husrevbegovoj medresi u Sarajevu, a poslije njegove smrti to nastavlja novoizabrani reis-ul-ulema Mehmed Teufik-ef. Azapagić.

Nakon njih zabilježeno je kvalitetno prevođenje muderrisa Ahmed-ef. Bureka u prostorijama G.H. Medrese u Sarajevu, svakog petka u jutarnjim satima i to u periodu od 1926. do 1946. god.

U periodu od 1942. do 1945. god. to djelo prevodio je h. hfz. Mustafa-ef. Nurikić, muftija banjalučki, i to dio vezan za obredoslovlje, za potrebe imama tog područja.

Dugi niz godina h. hfz. Fuad-ef. Subašić u pisanom obliku prevodi ovo djelo i u cijelosti ga završava 1972. god.²⁶

Hasan-ef. Škapur prevodi tu zbirku od početka 1965. god. članovima Udruženja ilmije u Prijedoru. To je, u isto vrijeme, činio i u pismenom obliku.²⁷ Preveo je tri prva toma i tokom prevođenja IV toma, preselio je u vječni i bolji svijet. Njegov prekinuti posao nastavio je Hasan-ef. Makić, tadašnji glavni imam u Prijedoru a sadašnji muftija bihački. On je završio i kompletan V tom, koji su četnici uništili zajedno sa imamskom kućom u Prijedoru, tako da njegov trud, nažalost, nije ugledao svjetlo dana.

Dakle, prva četiri toma prevedena su i objavljena. Prije nekoliko godina naši mladi stručnjaci završili su prijevod i komentar preostala četiri toma ove zbirke. U toj ekipi bili su: dr. Šukri Ramić, dr. Zuhdija Adilović, mr. Ahmed Adilović, Hasan

²⁶ Nažalost, djelo da dana današnjeg nije štampano. Nasreću, jedan od njegovih sinova je ovih dana završavao unos kompletnog prijevoda u kompjuter, pa se nadamo, da će, Allahovom pomoći, uskoro ovaj vrijedan prijevod ugledati svjetlo dana i tako ovaj gigantski poduhvat hfz Fuad-ef. Subašića biti na dohvat ruke našem čitateljstvu.

²⁷ Vidi: Husein Đozo, Riječ recezenta, u: *Sahihu-l-Buhari*, prijevod: H. Škapur, I/9-11.

Makić, Halil Mehanović, mr. Muharrem Štulanović, Sabrija Puška, Vehbija Makić, dr. Enes Ljevaković, hfz. Haso Popara, Mehmedalija Hadžić i pisac ovih redaka. Očekujemo da se uskoro pred čitaocima pojavi prijevod cijele zbirke.²⁸

Treba napomenuti da je skraćena verzija Buharijina Sahiha nedavno objavljena u El-Kalemovom izdanju, u prijevodu Mehmedalije Hadžića.

MUSLIMOV SAHIH

Najznačajnije djelo po kojem je imam Muslim postao poznat i koje mu je donijelo ugled i respekt u znanstvenom svijetu je njegovo djelo *El-Musnedu-s-Sahih*, više poznato kao *Sahih*. Imam Muslim je klasificirao hadise u ovom djelu prema fikhskim poglavljima. Na tom djelu radio je, kako bilježe mnogi autori, punih petnaest godina.²⁹

On je iz tri stotine hiljada hadisa koje je poznavao, izabrao deset, a neki kažu, dvanaest hiljada. Ako se odbiju hadisi koji se više puta ponavljaju u *Sahihu* onda taj broj ne prelazi četiri hiljade.³⁰ Međutim, šejh Muhammed Fuad Abdul-Baki, stavljajući brojeve uz svaki hadis iz njegovog *Sahiha*, ustanovio je da se radi o 3.033 hadisa koji se ne ponavljaju.³¹

Treba napomenuti da većina islamskih učenjaka preferira Buharijin *Sahih* nad Muslimovim. Međutim, ima alima, posebno sa islamskog Magreba, koji Muslimovu zbirku stavljaju ispred Buharijine, zbog ljepote klasifikacije teksta. Među njima se posebno ističe Ebu Ali en-Nejsaburi, učitelj poznatog muhaddisa Hakima en-Nejsaburija, koji je izjavio: *Pod ovim nebeskim svodom nema pouzdanije zbirke od Muslimovog Sahiha!*³²

Imam Muslim, govoreći o hadisima u svom *Sahihu*, kaže: *Nisam sve vjerodostojne hadise koje sam poznavao uvrstio u svoj*

²⁸ Uporedi: Š. Kurdić, cit. izvor, str. 147.

²⁹ Ez-Zehabi, *Tezkiretu-l-huffaz*, 1/589 i M. U. el-Hatib, cit. djelo, str. 321.

³⁰ Es-Sujuti, *Tedribu-r-ravi*, str. 104 i Ahmed Muhammed Šakir, *El-Ba'isu-l-hasis*, str. 25.

³¹ Vidi: dr. Ekrem Dija' el-Umeri, *Buhusu fi tarihi-s-sunneti-l-mušerrefeti*, str. 247.

³² *Tarihu Bagdad*, 3/101; Ibnu-s-Salah, *Ulumu-l-hadisi*, str. 19; Ibn Hallikan, *Vefejatu-l-a'jan*, 5/194; *Tezkiretu-l-huffaz*, 2/289; *Sijeru e'alami-n-nubel'a'*, 12/566,

*Sahih. Zabilježio sam u njemu samo one koji ispunjavaju kriterije autentičnosti kod svih hadiskih učenjaka.*³³

Nakon završetka svog *Sahiha* imam Muslim dao ga je na uvid svom suvremeniku, ekspertu hadisa i čuvenom hadiskom kritičaru, Ebu Zur'a er-Raziju, da ga pregleda i da dâ svoju ocjenu. Sve hadise na koje je Ebu Zur'a imao primjedbu, Imam Muslim je izbacio, a ostavio samo hadise na koje nije bilo nikakve primjedbe. Zato imam Muslim i ističe: *Sve što sam uvrstio u svoj Sahih bilo je argumerntirano, a i sve što sam izbacio iz njega, učinjeno je argumentirano!*³⁴

To na najbolji način ilustrira poslovičnu opreznost istinskih stručnjaka i velikana u hadiskoj oblasti. S druge strane, otkriva nam skromnost ovog genija i njegova spremnost da konsultira eksperte svoga vremena.

Specifičnosti Muslimovog *Sahiha*

1. Njegov *Sahih*, uz Buharijin, najvjerodostojnija je hadiska zbirka.
2. Hadisi su klasificirani slično klasificiranju u Buharijinom *Sahihu*.
3. S ozirom na brojnost puteva predaje broj hadisa njegovog *Sahiha* nadmašuje broj Buharijine zbirke.
4. Nema nijedne slabe, niti hasen-predaje, sve su sahih. Doduše, veliki broj hadisa je istog sadržaja kao i kod Buharije, s razlikom što ih Muslim prenosi sa drugim lancem prenosilaca.
5. Sve različite puteve određenih predaja donosi na jednom mjestu, kako bi uvezoao različitost tekstova/metna i ukazao na brojnost lanaca prenosilaca/seneda, klasificirajući senede prema jačini, preferirajući autentične nad manje autentičnim.
6. Ovaj *Sahih* prepoznatljiv je po preciznoj klasifikaciji hadisa.
7. Ova zbirka ima važan uvod u kojem imam Muslim govori o temeljima hadiske znanosti, posebno o izučavanju seneda u hadisu.
8. Mevkuf-predaje, koje tretiraju govor ashaba, sveo je na najmanju moguću mjeru. Cjelokupan *Sahih* obuhvata merfu'-predaje, koje sežu direktno do Allahovog Poslanika, s.a.v.s.

³³ Ibnu-s-Salah, *El-Mukaddima*, , str. 22; Džemaluddin el-Kasimi, *El-fadlu-l-mubin*, str. 146; M. Karalić, str. 25.

³⁴ Dr. M. U. el-Hatib, *Usulu-l-hadisi*, str. 331.

9. Imam Muslim pravio je distinkciju između termina *haddesena* i *ahberena*. Termin *haddesena* upotrebljavao je ako je predaja došla metodom slušanja, a *ahberena* ako je predaja došla metodom čitanja. Istu razliku su pravili imam Šafija i još neki imami.

10. Bio je do kraja precizan u konstrukcijama kao što su *haddesena fulan* i *el-lafzu li fulan*. Ako je postojala neznatna razlika u jednom harfu teksta hadisa, opisu nekog prenosioca ili slično, što uopće ne bi mijenjalo značenje, on bi to pojasnio i naveo.

11. Bilježi potpune hadise sa njihovim lancem prenosilaca u jednom poglavlju. On ne presijeca tekstove hadisa i ne bilježi ih u više poglavlja, kao što čini Buhari.

12. On nije navodio mu'allek-predaje, izuzev na jednom mjestu, i to u poglavlju o tejemmumu, kako navode neki autori. Imam Es-Sujuti, međutim, navodi takvih šesnaest mjesta, ali ističe da ih je Muslim naveo nakon muttesil-predaje, što praktično i ne predstavlja mu'allek-predaju.³⁵

Davanje prednosti Buharijinoj nad Muslimovom zbirkom

Većina učenjaka preferira Buharijinu nad Muslimovom zbirkom zbog određenih elemenata koje ovom prilikom navodimo:

1. Buhari bilježi hadise od 430 ravija od kojih Muslim nije zabilježio niti jedan hadis. Od tog broja kritikovano je 80 prenosilaca. Muslim bilježi hadise od 610 prenosilaca od kojih Buhari nije bilježio hadise, ali je od tog broja kritikovano 160 ravija.

2. Buhari od prenosilaca koji su kritikovani bilježi vrlo malo hadisa, dok Muslim od takvih prenosilaca bilježi daleko više.

3. Buhari sve muttesil - predaje bilježi od prve kategorije prenosilaca, a ševahid - predaje od druge. Muslim, međutim, neke i muttesil - predaje bilježi i od druge kategorije prenosilaca.

4. Buhari kod mu'an'an - predaja uslovljava susret prenosilaca, dok se Muslim zadovoljava time što su živjeli u isto vrijeme.

5. Broj hadisa kojima je osporavana vjerodostojnost kod Buharija je manji nego kod Muslima. Kod njega je manji od, 80 dok kod Muslima dostiže broj od 120.³⁶

³⁵ Vidi: dr. Abdurrahman Itr, *Me'alimu-s-sunneti-n-nebevijje*, str. 208-210.

³⁶ Uporedi; M. Karalić cit. članak, str.27.

Komentari *Sahiha*

Koliki je značaj ove zbirke najbolje potvrđuje broj komentara na nju. Autor *Kešfuz-z-ununa* navodi petnaest komentara na njegov *Sahih*,³⁷ a Muvettik b. Abdullah b. Abdulkadir navodi 48 opširnih i skraćenih komentara i rezimea ove zbirke.³⁸

Najznačajniji je, svakako, komentar imama En-Nevevija (umro 676. god. po hidžri), koji se zove *El-Minhadž fi šerhi Sahihi Muslim b. el-Hadždžadž*, štampan u 18 dijelova i 9 tomova.

Pored navedenog komentara, najpoznatiji i u svijetu najviše čitani komentari su:

Ikmalu-l-Ikmal, autor Ebu-l-Feredža Isa b. Mes'uda ez-Zevavi (umro 743. god.), ima 12 tomova.

Ikmalu-l-mu'lim, bi fevaidi kitabi Muslim, autor Ebu Abdullah Muhammed b. Halefe el-Ubbi el-Maliki (umro 828. god.), štampan u 7 tomova.

El-Ibtihadž, autor šejh Ahmed b. Muhammed el-Kastalani (umro 923. god.), polovina ga je štampana u 8 velikih tomova.

Komentar, autora šejha Ali el-Kari el-Herevi, štampan u 4 velika toma.³⁹

Skraćene verzije *Sahiha*

Brojni autori su, zbog, značaja *Sahiha* pravili njegove skraćene verzije, tako što su izostavljali sened hadisa i hadise koji se tekstualno ponavljaju. Među najpoznatijim skraćenim verzijama su:

Telhisu kitabi Muslimin ve šerhuhu, priredio Ahmed b. Omer el-Kurtubi (umro 656. god.).

Muhtesaru Muslimin, priredio Hafiz Zekijjuddin Abdulazim el-Munziri (umro 656. god.).

Muhtesaru zevaidi Muslimin ale-l-Buhari, priredio Siradžuddin Omer b. Alija b. el-Mulekin eš-Šafi'i (umro 804. god.).⁴⁰

³⁷ El-Huli; *Tarihu fununi-l-hadisi-n-nebevi*, str. 85.

³⁸ Vidi: M. Karalić, str.27.

³⁹ Pogledaj: El-Huli, cit. djelo, str. 85; dr. El-Umeri, cit. izvor, str. 248; dr. Mustafa es-Siba'i, *Es-Sunnetu ve mekanetuha fi-t-tešri'i-l-islami*, str. 449; dr. Hasan Makbuli, *Mustalehu-l-hadisi ve ridžaluhu*, str. 77; M. Tufo, *Temelji hadiske nauke*, GLASNIK VIS-a, br. 6-7, 1938, str. 265 i M. Karalić, cit. izvor, str. 27.

⁴⁰ El-Huli, cit. djelo, str. 85-86 i M. es-Siba'i, cit. izvor, str. 449.

Prijevod ovog djela na bosanski jezik

Značajno je napomenuti da su se pojavila dva prijevoda ovog značajnog djela na bosanski jezik. Ovdje se, ustvari, radi o skraćenoj verziji Muslimovog *Sahiha* od hafiza El-Munzirija. Prvi prijevod je sačinio autor ovih redaka, 2003. godine, u izdanju Kuće mudrosti iz Zenice, a drugi prijevod je djelo grupe prevodilaca, 2004. godine, u izdanju El-Kalema iz Sarajeva.⁴¹

LITERATURA

- Ibn Hallikan, *Vefejatu-l-a'jan ve enbai ebna-i-z-zeman*, Matbe'atu-l-mejmenijje, 1310.H.
- El-Hatib el-Bagdadi, Ebu Bekr Ahmed b. 'Ali, *Tarihu Bagdad*, Matbe'atu-s-se'ade, Egipat, 1931.
- El-Huli, Muhammed 'Abdulaziz, *Tarihu fununi-l-hadisi-nebevi*, Daru Ibn Kesir, Damask-Bejrut, 1988.
- El-Husejni, dr. 'Abdulmedžid Hašim, *El-Imamu-l-Buhari muhaddisen ve fekihen*, Menšuratu-l-mektebeti-l-'asrijje, Sajda, Bejrut.
- El-Husejni, Muhammed 'Isam 'Arar, *Ithafu-l-kari bi ma'rifeti džuhudi ve a'mali-l-'ulemai 'ala Sahihi-l-Buhari*, El-Jemame, Damask-Bejrut, 1987.
- Ibnu-l-'Imad, Šihabuddin ed-Dimiški, *Šezeratu-z-zeheb fi ahbari men zeheb*, Daru Ibn Kesir, Damask-Bejrut, 1988.
- 'Itr, dr. 'Abdurrahman, *Me'alimu-s-sunneti-n-nebevijjeti*, Mektebetu-l-menar, Zerka', Jordan, 1986.
- 'Itr, dr. Nuruddin, *El-Imamu-t-Tirmizi ve-l-muvazenetu bejne Džami'ih i ve bejne-s-sahihajni*, Matbe'atu ledžneti-t-te'lifi ve-t-terdžemeti ve-n-nešri, 1970.
- El-Kasimi, Muhammed Džemaluddin, *El-Fadlu-l-mubin 'ala 'akdi-l-dževheri-s-semin*, Daru-n-nefais, Bejrut, 1988.
- *Hajatu-l-Buhari*, Daru-n-nefais, Bejrut, 1992.
- *Kava'idu-t-tahdis min fununi mustalehi-l-hadis*, Daru-n-nefais, Bejrut, 1993.
- Kurdić, dr. Šefik, *Velikani hadiskih znanosti*, Islamska pedagoška akademija, Zenica, 2003.

⁴¹ Prvi prijevod u izdanju Kuće mudrosti štampan je u tri toma, zajedno sa originalnim tekstom hadisa, dok je drugi prijevod u izdanju El-Kalema, štampan u jednom tomu, bez originalnog teksta hadisa.

- Makbuli, dr. Hasan Muhammed el-Ehdel, *Mustalehu-l-hadisi ve ridžaluhu*, Mu'essesetu-r-rejjan, Bejrut, 1990.
- Ibnu-s-Salah, Ebu Omer, *El-Mukaddima fi 'ulumi-l-hadis*, Daru-l-kutubi-l-'ilmijje, Bejrut, 1995.
- Es-Salih, dr. Subhi, *'Ulumu-l-hadisi ve mustalehuhu*, Daru-l-'ilmi li-l-melajin, Bejrut, 1988.
- Es-Siba'i, dr. Mustafa, *Es-Sunnetu ve mekanetuha fi-t-tešri'i-l-islami*, El-Mektebu-l-islami, Bejrut, 1985.
- Es-Sujuti, Dželaluddin, *Tedribu-r-ravi fi šerhi Takribi-n-nevavi*, Daru-l-kutubi-l-'ilmijje, Bejrut, 1996.
- Šakir, Ahmed Muhammed, *El-Ba'isu-l-hasis šerh ihtisari 'ulumi-l-hadis*, Mektebetu dari-l-fihai, Damask i Mektebetu dari-s-selami, Rijad, 1994.
- El-'Umeri, dr. Ekrem Dija', *Buhusun fi tarihi-s-sunneti-l-mušerrefeti*, Bagdad, 1984.
- Ez-Zehabi, Ebu 'Abdullah, *Sijeru e'alami-n-nubela'*, Mu'essesetu-r-risale, Bejrut, 1985.
- *Tezkiretu-l-huffaz*, Matbe'atu daireti-l-me'arifi-l-'usmanijje, Hajderabad, Indija, 1955.

Periodika

- GLASNIK VIS-a, br. 6-7, 1938.
- ISLAMSKA MISAO, br. 8, 1988.

د. شفيق كرديتش

صحيحا البخاري ومسلم وأهم مزاياهما

خلاصة البحث

قوة الذاكرة الفائقة، والشروط الدقيقة لقبول الرواية، وفق ذلك ورع وتقوى هذين المحدثين ، وهما أكبر المحدثين على الإطلاق، كل ذلك جعل كتابيهما أشهر وأوثق كتب الحديث عموماً. وقد أجمع العلماء على أن صحيح البخاري ومسلم أصح الكتب، بعد القرآن الكريم، على وجه الأرض.

الشروط الدقيقة التي وضعها في كتابيهما تمثل الجدار المانع لدخول الروايات الضعيفة والموضوعة إلى علم الحديث وتراث المسلمين.

لذا لا يستغرب كون الكتابين أكثر الكتب الحديثية عناية، ودراسة، واستخداماً من قبل المثقفين وعمامة الناس طول التاريخ الإسلامي. يكفي أن نذكر أن عدد الذين كانوا يسمعون الصحيح من الإمام البخاري ويحفظونه منه بلغ 90.000. وهذا يعني أن عدد الطلاب عند الإمام البخاري وحده يفوق عدد طلاب جميع الجامعات في البوسنة والهرسك اليوم. وهذا الأمر أكبر دليل على أهمية وقيمة هذه الكتب.

BUKHARI'S AND MUSLIM'S SAHIH AND THEIR CHARACTERISTICS

Summary

The two greatest muhaddis in history, Bukhari and Muslim, had an outstanding memory, precise criteria for accepting and transmitting Hadith and, above all, subtle piousness and godliness. These characteristics made their two collections most renowned and most accepted among all Hadith works. By consensus of Islamic scholars their two collections, known as sahih, are, after the Noble Qur'an, the most authentic Books on the planet Earth.

It is their precise criteria, which they set up in these most authentic Hadith collections, that constituted impenetrable rampart for weak and apocryphal traditions and their infiltration into the field of Hadith science and tradition of Muslims.

Hence, it is not surprising that these two collections were the subject of most attentive preservation, most precise analysis and most frequent use of intellectual people, and also common people, throughout the history. It is enough to mention that imam Bukhari's sahih was listened to and learnt by heart by 90.000 people, which means that Bukhari alone had more students than all universities in Bosnia and Herzegovina. And that is the best illustration of the value and respect of these works.